

מאלפי זהב

אוצר הערות והידושים קושיות וביאורים

לקט ענינים בפשט בהלכה ובאגדה על סדר הפרשה

פרשת תולדות

בטענת ליצני הדור

[בחשבון התאריכים של מעשה אבימלך ולידת יצחק]

(109 ט) אברהם הוליד את יצחק - על ידי שכתב הכתוב יצחק בן אברהם הווקק לומר אברהם הוליד את יצחק, לפי שהיו ליצני הדור אומרים מאבימלך נתעברה שרה, שהרי כמה שנים שהתה עם אברהם ולא נתעברה הימנו, מה עשה הקב"ה, צר קלסתר פניו של יצחק דומה לאברהם, והעידו הכל אברהם הוליד את יצחק, וזהו שכתב כאן יצחק בן אברהם היה, שהרי עדות יש שאברהם הוליד את יצחק.

הנה כתב השפ"ח דהם מצאו מקום לחזק את דבריהם, שהרי בני יצחק, אחד היה צדיק כמו שרה, ואחד רשע כמו אבימלך. ואילו היה יצחק מאברהם, היו שניהם צדיקים.

והדברים צ"ב, דהלא אף אברהם הוליד את ישמעאל שהיה רשע. [והיה מקום לומר, דמ"מ ישמעאל עשה תשובה, ואי"ז גריעותא כ"כ. משא"כ עשו דמת ברשעו. אלא שכאן איירי בצעירותו של עשו, ומניין שהוא לא יעשה תשובה].

עוד צ"ב, מ"ש לומר דנתעברה מאבימלך טפי מאברהם. דהלא ע"כ אברהם לא היה עקר, שהרי הוליד את ישמעאל י"ד שנה קודם. ואמנם ביבמות (סד ע"א) איתא דאף הוא היה עקר. מ"מ הרי מאחר שהוליד את ישמעאל, ע"כ שכבר נתרפא. [ושמא טענו שרק לגרום לשרה להוליד לא היה בכוחו של אברהם (שהיה עקר לגבה. ושמעתי כי אף כיום יתכן כדבר הזה. ומצינו מעי"ז לגבי מזל)].

והנה עוד העירו שהרי יצחק נולד בפסח (כדאי ברי"ה י ע"ב), ומאידך המעשה עם אבימלך גם היה בחצות ליל פסח, כנאמר בפיוט ויהי בחצי הלילה, [הנאמר בליל הסדר], 'דנת מלך גרר בחצות הלילה'. וא"כ ע"כ לא נתעברה מאבימלך, דאטו שהה יצחק י"ג חדשים בבטן (דגם השנה היתה מעוברת, כדאי ברי"ה יא ע"א).

ולענ"ד נראה דהתירוץ לכל זה הוא שאין האנשים מחשבים חשבונות, ומקשים על הליצנים קושיות. אלא תיכף ומיד נסחפים אחר הבליהם. [וכמשנ"ת בפ' בראשית (ג, ה) לגבי טענת הנחש, ממנו אכל וברא את העולם]. וכיון שהיה מעשה עם שרה בבית אבימלך, וכבר עבר שיעור שאפשר ללדת. כבר הספיק להם כדי להאמין לטענת הליצנים.

ונראה דבהכרח צ"ל כן, לפי מה שמבואר בתנחומא (ס"א א) שהיו ליצני הדור אומרים, שהיא מעוברת מאבימלך או מפרעה. והנה מאז שהיתה אצל פרעה, כבר עבר זמן רב מאוד. ואפי"ה הליצנים טענו כן. [ועי"ש עוד בס"ו, אן לך דור שאין בו ליצנים כו.].

אמנם ברש"י בפ' וירא (כא, א) מבואר, שהקב"ה פקד את שרה, עוד קודם שרפא את אבימלך. וא"כ בהכרח שמעשה אבימלך היה לא יותר מט' חודשים קודם. ולפי"ז היה איזשהו הגיון בטענת הליצנים.

ואף לפי החשבון, יוצא שיצחק נולד ט' חודשים לאחר מעשה אבימלך (וד"ז שמעתי מיקר אחד שליט"א). שהרי המעשה דריש פ' וירא אירע בפסח, (כמבואר שם ברש"י. אך ע"י ר"ה יא ע"א, ובהגה"ה שבתוד"ה אלא). ומיד לאחמ"כ נהפכה סדום. ולפי מש"כ רש"י שם (כא, ב) דהמלאך שרט לו שריטה בכותל ואמר לו כשתגיע חמה לשריטה זו בשנה אחרת תלד. נמצא שיצחק נולד בפסח, כשנה לאחר מהפכת סדום.

והנה מבואר ברש"י שם (כ, א) דאברהם נתרחק מלוט, לפי שיצא עליו ש"ר שבא על בנותיו. וכפי שנתבאר שם בס"ד, דע"כ שעברו מאז ג' חודשים דהעובר ניכר. וא"כ נמצא דמעשה אבימלך היה ג' חודשים לאחר פסח (דהיינו בט"ו תמוז). ולפי"ז לידת יצחק שהיתה בפסח שבשנה הבאה, היתה ט' חודשים, אחרי מעשה אבימלך.

אלא שכבר הערנו במקומו שם, דמרש"י לעיל (כא, לד) משמע, שמיד אחרי מעשה לוט, נסע משם אברהם. והדבר עולה בקנה אחד עם הפיוט ויהי בחצי הלילה, וכאמור. [אך לפי"ז יל"ע כיצד נתפרסם מעשה לוט. וכפי שהערנו שם]. ובאשר לטענת הליצנים, י"ל כנ"ל.

אך צ"ע, שהרי כפי שהובא לעיל, מרש"י משמע שנפקדה באותו הפרק של מעשה אבימלך. ומאידך ברש"י אח"כ (כא, ב) הביא דלחד מ"ד, נולד יצחק לט' חודשים, כדי שלא יאמרו מביתו של אבימלך הוא. ומשמע דמעשה אבימלך לא היה ט' חודשים קודם. [ונמאן דפליג ס"ל דנולד לו' חודשים].

וכלל תמוה דברי הפייט דמעשה אבימלך היה בליל פסח. שהרי אברהם הלך לגרר, רק אחרי מעשה בנות לוט. ומעשה בנות לוט היה במשך ב' לילות שאחרי הפיכת סדום, אשר נהפכה בעלות השחר דפסח. וצ"ע איך ליישב כל הדברים יחדיו. ולכאור' צ"ל דהמדרשים חלוקים.

(109 ט) בת בתואל מפדן ארם אחות לבן - וכי עדיין לא נכתב שהיא בת בתואל ואחות לבן ומפדן ארם, אלא להגיד שבחה שהיתה בת רשע ואחות רשע ומקומה אנשי רשע, ולא למדה ממעשיהם. והטעם שלא למדה ממעשיהם, משום שהבינה מעצמה שאי"ז הדרך הראויה. וע"י שראתה את עקמומיותם ואת שחיתות מעשיהם שב"א לחבירו, מזה הבינה שגם עבודתם בעבו"ז וכו' אינה הדרך הנכונה. וגם הבינה מעצמה שהפסל אינו כלום, כמו שאברהם אבינו הבין זאת מעצמו בילדותו.

(109 טג) ושני לאמים - אין לאום אלא מלכות. כמש"כ ולאומים בארץ נתחם סלה.

(109 טד) והנה תומם - חסר, ובתמר תאומים מלא לפי ששניהם צדיקים, אבל כאן אחד צדיק ואחד רשע. יש לכאור' דתאום מלשון תואם. וכל זה כששניהם צדיקים דומים זל"ז. משא"כ כאן כתוב תומים, משום שלא היו דומים זל"ז במעשיהם, ורק אחד מהם היה תם (יעקב איש תם).

(109 טז) ויהי עשו איש ידע ציד איש שדה ויעקב איש תם ישב אהלים. מה שנאמר בעשו הרשע ב' פעמים 'איש', ביאר מו"ז צ"ל בס' בקוראי שמו (וכ"כ הלב שלום), דעשו הרשע היה כב' אנשים, אחת בפה ואחת בלב וכמש"כ רש"י, משא"כ יעקב שהיה לבו ופיו שווין.

(109 ל) הלעיטני נא מן האדם האדם - ערשים אדומות כו'. צ"ע דהא כשמתבשרות אינם אדומות. וי"ל דבאמת עדיין לא נתבשרו כ"כ, וזש"כ ויזר יעקב, שהיה באמצע לבשלו. שוב שמעתי שזה הפשט במה שאמר הלעיטני נא, ולכאור' תמוה מהו שפתאום עשו הרשע מדבר בלשון בקשה כזו. ולהנ"ל י"ל דנא' הכונה שאינו מבושל, כמו אל תאכלו ממנו נא.

(109'ג) ויאמר יעקב השבעה לי כיום וישבע לו. צ"ב לאיזה צורך השביעו, הרי ידע שא"א לסמוך עליו. ובשלמא מה שעשה את עצם המכירה, אע"פ שעשו הרשע יכחיש, משום שע"ז הוא נהיה הבכור במציאות. אך לענין שבועה שאינה מחילה איזה חלות על המכירה, אלא רק הבטחת נאמנות, מה הענין לעשות כן עם כזה רשע.

(109'א) מלבד הרעב הראשון וגו'. צ"ב למה רומז ולמה נכתב, הא פשיטא שהרעב הראשון כבר נגמר.

איך אברהם קיים עירוב תבשילין

(109'ה) עקב אשר שמע אברהם בקלי וגו'.

הנה מהכא ילפינן ביומא (כח ע"ב) שקיים אברהם אבינו את כל התורה, ואפי' עירובי תבשילין.

והקשה אאמו"ר שליט"א איך קיים אברהם אביו את מצות עירוב תבשילין, [להצד שהיה דינו כב"ן]. הא היה אסור לו לבשל ביו"ט עבור עצמו, לפי שאסור לבשל לב"נ, [כדילפינן מ'לכס', ולא לנכרי (ביצה כא ע"א)].

ואין לומר דעד כמה שלישראל מותר לבשל לעצמו, כך אברהם. דהא מה שישראל מותר לבשל לעצמו זהו משום שהוא ישראל. אך אברהם שבאמת היה ב"נ, וקיים רק כמי שאינו מצווה ועושה, איך היה שרי לו לבשל.

ואולי צ"ל דכיון דיש מצוה בעצם עשיית העירוב, אף כשאין בכונתו לבשל, ע"כ קיימה אברהם. וזהו הרבותא במה שנכתבה מצוה דרבנן זו בדוקא. [ובזה מתורצת קושיית התו"י ביומא שם].

ועי' פרשת דרכים שהאריך בחקירה, האם האבות נהגו כדין ישראל אף לקולא. ולצד זה א"ש אף קושיא זו.

[ובעיקר הדבר הביא אאמו"ר שליט"א מהדעת זקנים (ה, ט), שביאר דעירובי תבשילין היינו תבשילין מעורבין. שלא היה אוכל תבשילי בשר עם תבשילי חלב מעורבין, אלא חלב ואח"כ בשר. דכתיב ויקח חמאה וחלב, והדר בן הבקר אשר עשה. וכן נמי פירש"י קמא קמא דתקין אמטי ואייתי לקמיהו].

האם יעקב מדר את התרומה

(109'ב) מאה שערים – שאמדה כמה ראויה לעשות ועשתה על אחת מאה שאמדה. ורבותינו אמרו אומר זה למעשרות היה.

בפשיטות היה נראה, דהכונה בזה לכל הפרשות, ובכללם תרומה. וצ"ע דהא רק במעשר, המונה את הפירות הרי"ז משובח (כדאי בתרומות פ"ד מ"ו). אבל בתרומה יש להפריש ע"פ אומד בדוקא (גיטין לא ע"א ועוד).

ואולי י"ל דהכונה כאן רק למעשר, וכ"מ קצת מלשון רש"י שכתב 'מעשרות'. ולפ"ד המדרש (ט, ד), וז"ל, והלא אין הברכה שורה על דבר שהוא במשקל ובמדה ובמנין, מפני מה מדר אותה מפני המעשרות. ע"כ. י"ל דאה"נ שלא מדדה עבור התרומה, בין מצד שיש להפריש ע"פ אומד, ובין מצד שאין הברכה שורה כו'. ורק מצד המעשרות שמצוותן במדידה, הוצרך למדוד.

ושו"ר שבכראשית רבתי איתא עה"פ (יד, ט) ויתן לו מעשר מכל. א"ר הווא אבות הראשונים [הפרישון] תרומה ומעשר. אברהם הפריש תרומה גדולה שנאמר הרמותי ידי אל ה' (י"ד כ"ב) ואין הרמה אלא תרומה שנאמר והרמותם ממנו תרומת וגו' (במדבר י"ח כ"ו), והוציא מעשר שנאמר ויתן לו מעשר מכל. יצחק הפריש מעשר שנאמר ויזרע

יצחק וגו' כו', ולמה מדרן כדי לעשרן כו'. יעקב הפריש תרומה ומעשר שנאמר וכו'. ע"כ.

ומדוקדק דלגבי אברהם ויעקב כתוב שהפרישו תרומה ומעשר, ואילו לגבי יצחק כתוב רק שהפריש מעשר, ולא נזכר תרומה. ואמנם בודאי שהפריש תרומה, מ"מ מהפסו' הנ"ל אין מוכח אלא לגבי מעשר. וכמשנ"ת. ועי'.

(109'ד) בן ארבעים שנה – עשו היה נמשל לחזיר, שנאמר (תהלים פ יד) יכרסמנה חזיר מיער, החזיר הזה כשהוא שוכב פושט מלפיו לומר ראו שאני טהור, כך אלו גוזלים וחומסים ומראים עצמם כשרים. צ"ב הא דפתח בלשון יחיד, עשו היה נמשל כו'. ואח"כ כתב, 'כך אלו גוזלים כו' בלשון רבים, ואח"כ ממשיך, היה עשו, בלשון יחיד. ואולי י"ל בכונתו, דעשו הרשע הוא רק דוגמא לסוג מסויים של אנשים. וכך אלו, היינו כל האנשים הנהוגים כמעשה עשו. [וראיתי מי שאומר דהכונה לאלופי עשו, וצ"ת איך נכנסו כאן].

– כל ארבעים שנה היה עשו צד נשים מתחת בעליהן ומענה אותם, כשהיה בן ארבעים אמר אבא בן ארבעים שנה נשא אשה, אף אני בן. היינו שיצחק בפרישותו נשמר מ' שנה בקדושה, אע"פ שלא היתה לו אשה שתשמרנו (עי' יבמות סג ע"א). ועשו הרשע הראה בעצמו כאילו ואף הוא בן. בעוד שבאמת היה כל מ' שנה מטמא ומגעל עצמו בעבירה באופן אכזרי.

(109'ו) שני גדיי עזים – וכי שני גדיי עזים היה מאכלו של יצחק, אלא האחד הקריב לפסחו והאחד עשה מטעמים. בפרקי דרבי אליעזר (פרק לב). ומבואר שם בפדר"א, שהשני למטעמים, הוא כדי שיאכל על השובע, וכעין הקרבן חגיגה שהקריבו בזמן המקדש. ובתרגום יונתן ב"ע מבואר להדיא דהוא לשם חגיגה. וצ"ע דהרי איתא בפסחים (טו ע"ב) שמקריבין חגיגה רק בזמן שהפסח מועט לאכילת בני החבורה. ואוכלין קודם לכן חגיגה, כדי שהפסח יאכל על השובע. אך כשבשר הפסח מרובה, והחבורה מועטת, אין מקריבין חגיגה. כיון שבלא"ה כ"א מקבל הרבה מהפסח. וא"כ כאן שאין הרבה מי שיאכל, והוא גדי שלם. צ"ב טובא למאי הוצרך לחגיגה.

(109'ז) ראה ריח בני וגו'. צ"ע מהו ראה. ועי' ספורנו ואוה"ח מה שפירשו בזה.

(109'ח) ויאמר עשו בלבו יקרבו ימי אבל אבי ואהרנה את יעקב אחי. קצ"ע דלכאור' היה לו לומר, יבואו ימי אבל אבי. דמה יש לו אם רק יקרבו.

(109'ט) ימים אחרים. היינו כמה שנים. וכמש"כ רש"י לעיל פ' חיי שרה עה"פ תשב הנערה איתנו ימים, דהכונה לשנה. וכן מבואר להדיא ברש"י פ' ויצא (כט, ט) 'אלו ימים אחרים שאמרה לו אמר'.

(109'י) אחות נביות – ממשמע שנאמר כו' כו' למדרנו מכאן שנטמן בבית עבר ארבע עשרה שנה ואחר כך הלך לחרן כו'. ותמוה מדוע א"כ עשו לא הגיע להורגו בביהמ"ד. וידוע התירוץ, שיעקב אבינו ידע שעשו הרשע לעולם לא יגיע לבית מדרשו. אך לכאור' הביאור הוא ע"פ הגמ' בשבת (לא ע"ב) דדוד המלך ידע שימות בשבת, וע"כ כל שבת היה עוסק בתורה כל היום, כדי שלא יוכל לשלוט בו מלאה"מ. וי"ל דכמו"כ יעקב אבינו הלך לביהמ"ד, שע"ז לא יהא לעשו הרשע שליטה עליו. כן יזכינו ד'.